

Тема 24: Утвердження більшовицького тоталітарного режиму в Україні

Форсована індустріалізація

У 1929 р. прийнятий курс на форсовану індустріалізацію. 1929 р. Й. Сталін назвав роком «великого перелому» та «стрибком до соціалізму».

Завдання індустріалізації: здобуття техніко-економічної незалежності СРСР; перетворення аграрної країни на могутню індустріальну державу; зміцнення оборонного потенціалу країни; підвищення технічної бази сільського господарства.

Джерела індустріалізації: перерозподіл коштів на користь промисловості за рахунок сільського господарства; експорт сировини та продовольства; залучення коштів громадян; «споживчий аскетизм» населення; використання примусової праці політв'язнів.

Особливості індустріалізації: перекид у бік важкої промисловості (переважання промисловості групи «А» - важкої промисловості); нестача кваліфікованих кадрів; форсовані темпи; жорстка централізація економіки.

Економіка СРСР здійснювалася шляхом планування на кожні 5 років.

Командно-адміністративна економіка – це економічна система, в якій держава, а не ринок, керує економікою.

Перша п'ятирічка (1928-1932 рр.): форсований ривок у розвитку важкої промисловості; будівництво заводів **«Запоріжсталь»**, **«Азовсталь»**; **«Криворіжсталь»**; ліквідація безробіття; розвиток сільськогосподарського машинобудування (будівництво Харківського тракторного заводу); розгортання **соціалістичного змагання**; запровадження **карткової системи**.

Друга п'ятирічка (1933-1938 рр.): подальше наростання індустріалізації; будівництво нових підприємств - Харківський турбінний завод, Новокраматорський завод важкого машинобудування, азотний завод у Горлівці та ін.; розгортання **стахановського руху**, **початок якому поклав вибійник шахти «Центральна-Ірміне» Олексій Стаханов, який у ніч з 30 на 31 серпня 1935 р., застосувавши**

новий метод роботи, встановив рекорд з видобування вугілля; скасування карткової системи (1935 р.); апогей соціалістичного змагання.

Наслідки індустріалізації: перетворення України із аграрної країни в індустріально-аграрну; збільшення промислового потенціалу в 7 разів; залучення в промисловість України значної частини загальносоюзних коштів (20%); виникнення в українській промисловості нових галузей (кольорова металургія, електрометалургія, маргаринова промисловість тощо); здійснення індустріалізації за рахунок сільського господарства, що спричинило перехід до насильницької колективізації; низький життєвий рівень населення; ліквідація ринкових відносин, створення командно-адміністративної економіки.

Суцільна колективізація

Колективізація - примусова система заходів, спрямована на перетворення одноосібних селянських господарств у великі колгоспи і радгоспи.

Завдання колективізації: перекачування коштів із села до міста на потреби індустріалізації; забезпечення населення країни дешевими продуктами харчування та сировиною; перетворення неконтрольованих державою індивідуальних селянських господарств на велике виробництво, повністю підконтрольне партійно-державному керівництву.

Хід колективізації: 1928 р. - створення першої **машинно-тракторної станції (МТС)** в Україні. Основне завдання МТС - виробничо-технічне обслуговування колгоспів, посилення впливу держави на село. **Листопад 1929 р. - курс на суцільну колективізацію села.** Сталінська колективізація передбачала ліквідацію цілого класу заможних господарів, яких називали **«куркулями»**.

Наслідки колективізації: одержано кошти для індустріалізації; знищення найбільш працездатних селянських господарств; наростання кризових явищ у сільському господарстві; повне підпорядкування колгоспів державній владі; **голодомор 1932-1933 рр.**

Голодомор 1932-1933 рр.

Причини: політика сталінського керівництва; прискорена насильницька колективізація; завищений план хлібозаготівель для України на 1932 р.; постанова у 1932 р. «Про охорону майна державних підприємств, колгоспів та кооперації і зміцнення суспільної (соціалістичної) власності» («Закон про п'ять колосків»); діяльність в Україні надзвичайної комісії на чолі з **В.Молотовим**, основною метою якої було вилучення хліба в селян за будь-яку ціну. Отже, хлібозаготівельна кампанія перетворилася на цілеспрямоване фізичне винищення українського селянства.

Заходи влади: створення загороджувальних загонів, які не випускали селян до міст; замовчування голоду; відмова від міжнародної допомоги.

Наслідки голодомору: величезні людські втрати (від 3,5 до 8 млн. чол.); знищення працездатних селянських господарств, подолання опору колективізації; перемога колгоспного ладу на селі.

Сталінський тоталітарний режим і масові репресії в Україні

Перша хвиля (1928—1931 рр.) - «Шахтинська справа» (1928 р.) над 53 спеціалістами вугільної промисловості Донбасу, які нібито займалися шкідницькою діяльністю (5 чоловік отримали смертний вирок, інші - різні строки ув'язнення); сфабрикований процес над «Спілкою визволення України» (СВУ) 1930 р. - справа, спрямована проти «старої» національної еліти. Звинувачення 45 чоловік у підготовці збройного повстання, що мало на меті відновлення самостійної «буржуазної» України. У справі «Спілки визволення України» був звинувачений український діяч С.Єфремов; сфальсифікована справа «Українського національного центру» (УНЦ) 1931 р. - процес над колишніми провідними діячами УНР, серед яких були М. Грушевський, В. Голубович та ін.; ліквідація УАПЦ (28-29 січня 1930 р. відбувся надзвичайний «самоліквідаційний» собор УАПЦ).

Друга хвиля (1932-1935 рр.) - голодомор 1932-1933 рр.; самогубства М. Хвильового (1933 р.) та народного комісара освіти М.Скрипника (1933 р.); арешт та розстріл українських кобзарів і лірників (грудень 1934 р.); справи «Української військової організації» (УВО), «Блоку українських націоналістичних партій» тощо.

Третя хвиля (1936-1938 рр.) - доба **«великого терору»**: репресії проти членів КП(б)У (Є. Квірінг, Х. Раковський, С.Косіор, В.Чубар, П. Постишев та ін.); **репресії в армії**; **репресивні заходи проти українських діячів культури - «розстріляне відродження»**.

Деякі місця масових поховань жертв репресій: Биківня (Київ), Рутченкове поле (Донецьк), Урочище Дем'янів лаз (Івано-Франківськ), Сандормох (Карелія, Росія) та багато інших.

Конституційні зміни в СРСР та в Україні

У **1934 р.** столицю УСРР було перенесено з Харкова до Києва. У **1936 р.** була прийнята нова **Конституція СРСР («Сталінська Конституція»)**. У **1937 р.** була прийнята нова **Конституція Радянської України**. У цій Конституції було закріплено **перемогу соціалізму та побудову основ соціалістичного суспільства**. Українська республіка змінила свою назву з УСРР **на Українську Радянську Соціалістичну Республіку (УРСР)**.

Розвиток культури

В умовах утвердження сталінського тоталітарного режиму на зміну українському відродженню 20-х рр. прийшов **терор тридцятих**. Внаслідок репресій було знищено значну частину української інтелігенції; увійшов до обігу термін **«Розстріляне відродження»**. Багато з тих, хто залишився живим стали на шлях пристосування до ідеологічних і творчих обмежень, що їх створював режим. Водночас відбувалося цілеспрямоване формування нової генерації радянської людини за допомогою масової системи народної освіти. Важливу роль у цьому відігравав і прискорений розвиток преси, радіо.

Культура у Радянському союзі розвивалась у стилі «соціалістичного реалізму».

Соціалістичний реалізм — термін, що закріпився у радянському мистецтвознавстві для позначення художнього методу та стилю, що панував у СРСР з 1930-х. Соцреалізму був єдиним офіційно дозволеним в Радянському Союзі «творчим методом» літератури і мистецтва

Водночас відбувалась так звана **«культурна революція»** - цілеспрямоване формування нової генерації радянської людини за допомогою масової системи народної освіти. Важливу роль у цьому відігравав і прискорений розвиток преси, радіо.

Казимир Малевич - художник-авангардист, визначний діяч українського авангарду, **засновник супрематизму**, один з фундаторів кубофутуризму

Михайло Бойчук - український художник, **маляр-монументаліст**, засновник **самобутньої школи українського мистецтва «бойчукізм»**, лідер групи «бойчукістів».

Лесь Курбас - український **режисер**, актор, теоретик театру, драматург, публіцист, перекладач.

Олександр Довженко - український радянський письменник, кінорежисер, кінодраматург, художник, класик світового кінематографа